

גלות והישרדות

מגורשים יהודים מליטא בברית המועצות

אליענה ר אדלר

בראייה כוללת של ההתרחשויות ההיסטוריות במזרח אירופה בשנות המלחמה ובשנים שלפניה ואחריה, יש לראות את תופעת הגירושים ההמוניים של יהודים מפולין ומהארצות הבלטיות על-ידי המשטר הסובייטי כחלק מהמכלול הרחב של השואה.

גירושים אלו בוצעו משטחי פולין ומהארצות הבלטיות שנכבשו על-ידי הסובייטים בעקבות הסכם מולטוב-ריבנטרופ. במהלך 1940 גורשו במספר גלים בני מעמדות ובעלי מקצועות והשתייכות פוליטית שנתפסו כאיום לשלטונות, ובהם שיעור גבוה של יהודים. בתוכם היו פליטים רבים מאזור הכיבוש הגרמני בפולין שלא זכו לאזרחות סובייטית. יעדי הגירוש היו בעיקר קזחסטן והאזורים הצפוניים והמרוחקים של סיביר. תנאי החיים האיומים עשו שמות במגורשים.

הגירוש הסובייטי של יהודי ליטא, משפחות שלמות כמו גם יחידים, התנהל בשנה שלפני הפלישה הגרמנית ביוני 1941. בשנת הכיבוש הסובייטי עברה ליטא תהליך מהיר של סובייטיזציה, וגורשו כ-30,000 יסודות "בלתי רצויים" בחברה הליטאית, ובתוכם כ-7,000 יהודים. מהלך זה בוצע לפי השיטות הסובייטיות המשוכללות של יישוב מחדש של מגורשים, והיעד - לחבלים צפוניים ולרפובליקות האסייתיות של ברית המועצות.

נקודת הדמיון בין שני הגירושים מפולין ומליטא ברורה, ובמקביל ברורים גם ההבדלים. הגירוש של יהודי פולין היה קצר באופן יחסי. לחצם של גורמים בינלאומיים, ביניהם הממשלה הפולנית הגולה, כבר במהלך מלחמת העולם עצמה השפיע על ברית המועצות שנוקקה לבני ברית. לעומת זאת ליהודי ליטא לא הייתה תמיכה מן החוץ; וכך בעוד שיהודי פולין זכו לחנינה והורשו לשוב כבר ב-1946, גורלם של יהודי ליטא המגורשים היה מר. ליטא הייתה רפובליקה סובייטית, ולא היה גורם חיצוני שיעמוד על זכויותיהם. הם נותרו בארצות גלותם עד שלהי שנות החמישים, ועברו עוד שנים רבות עד שזכו לצאת מגבולות ברית המועצות.

במבט כולל, למרות הסבל הנורא היה אחוז השורדים שבין המגורשים גבוה לאין ערוך מזה של בני משפחותיהם שנותרו בליטא ונרצחו לאחר הפלישה הגרמנית. במובן מסוים הגירוש היה אפוא הצלה.